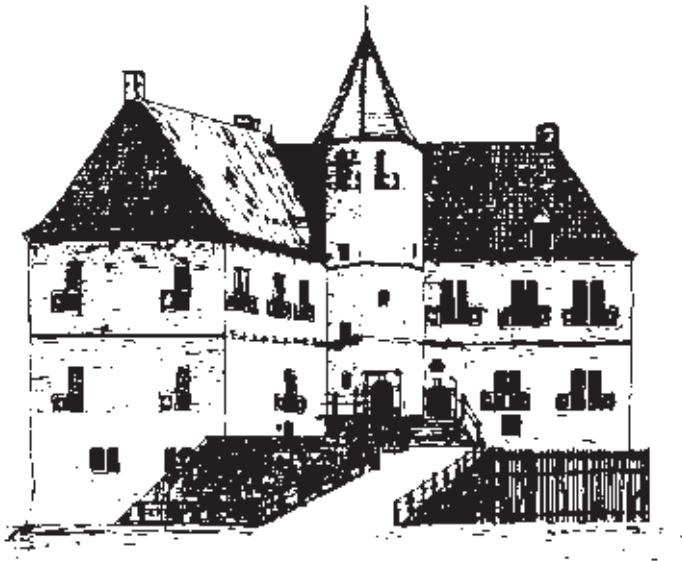

VORDENSE KRONYCK

VERENIGING 'OUD VORDEN'
te Vorden

33^e jaargang, no. 1, juni 2015

VORDENSE KRONYCK

Vordense Kronyck is het verenigingsblad van de oudheidkundige vereniging Oud Vorden. Het stimuleren van de belangstelling voor en verbetering van het inzicht in de geschiedenis van de vroegere gemeente Vorden behoren tot de taken die de vereniging zich ten doel heeft gesteld.

Het bevat bijdrages van leden en niet-leden die onderzoek hebben gedaan naar diverse aspecten van de lokale geschiedenis en vervolgens hun bevindingen op schrift hebben gesteld.

Daarnaast streeft zij ernaar om zaken van cultuurhistorisch belang, zoals historische bouwwerken, folkloristische gebruiken en het lokale dialect van het Nedersaksisch te behouden.

De Vordense Kronyck verschijnt twee maal per jaar en het bevat zo mogelijk ook artikelen die geschreven zijn in de lokale variant van het Nedersaksisch. Concept-artikelen kunnen worden aangeleverd door zowel leden als niet-leden. De Redactie van de Vordense Kronyck beslist in overleg met auteur(s) over plaatsing, c.q. eventuele aanpassingen.

Artikelen, of gedeelten daarvan, mogen worden overgenomen onder bronvermelding en met schriftelijke toestemming van de oudheidkundige vereniging Oud Vorden.

De vereniging is opgericht op 30 maart 1981.

Lidmaatschap

Het lidmaatschap staat open voor een ieder die belangstelling heeft voor, of zich op enigerlei wijze verbonden voelt met Vorden en haar geschiedenis. Het lidmaatschapsgeld bedraagt € 25,- (€ 20,- voor alleenstaanden). De vereniging is ANBI-gecertificeerd.

Bestuur

Voorzitter	W. Ruiterkamp	T: 0575 – 55 54 55;	E: ruiterkamp.wim@hetnet.nl
Secretaris	mw. A. Menkveld- Wullink	Dorpsstraat 2, 7251 BB Vorden T: 0575 – 55 33 70;	E: info@oudvorden.nl
Penningmeester	G. Vlogman	T: 575-55 25 42;	E: gerritvlogman@gmail.com
Leden	mw. E. Steeman J.G.M. Berentsen R.J. van Overbeeke H.W. Rossel G.H. Vaags	T: 0575-552166; T: 0575 – 55 33 68; T: 0575 – 55 14 95; T: 0575 – 55 28 28; T: 06 – 51 38 00 97;	E: es.steeman@gmail.com E: info@janberentsen.nl E: rjvanoverbeeke@gmail.com E: hennie@rossel.nu E: info@ghvaags.nl
Redactie Vordense Kronyck	W.F. Jansen H.J. Reindsen H.W. Rossel	T: 0575 – 52 67 98; T: 0575 – 55 21 04; T: 0575 – 55 28 28;	E: w.f.jansen@upcmail.nl E: a.reindsen@gmail.com E: hennie@rossel.nu
Ledenadministratie	J.G.M. Berentsen	T: 0575 – 55 33 68;	E: info@janberentsen.nl
Oplage ISSN-nummer	325 exemplaren 1383-049X		
Website	www.oudvorden.nl		
Bankrelatie	Rabobank, rekeningnummer: NL74 RABO 0366406523, t.n.v. Vereniging Oud Vorden		
Druk	Weevers	www.weevers.nl	

oudheidkundige vereniging
oud vorden

te Vorden

VORDENSE KRONYCK

33^e jaargang, no. 1, juni 2015

VAN DE VOORZITTER

Beste lezers,

Het was weer een bijzonder goed verenigingsjaar met een uitstekende opkomst bij de lezingen. U leest hierover meer bij het Verenigingsnieuws.

De redactie heeft een aantal interessante artikelen aangeboden gekregen, waardoor we u een goed gevulde Kronyck kunnen aanbieden.

Van tijd tot tijd ontvangen wij historisch belangrijk artikelen die te groot zijn om in de Kronyck op te nemen. Hiervoor maken we graag ruimte op de Oud Vorden website. U leest hierover meer bij het Nieuws van de website.

Het zal u verbazen te lezen dat al 30 jaar na de vestiging van de kolonie Nieuw Nederland (nu New York) het Vordense gezin van Jan Hendricks Wesseling en Elsken Jans ten Bramel zich op Staten Island vestigde. De heer A.C.J. Viersen heeft de achtergrond van deze familie uitgezocht en geeft een verklaring voor hun vertrek. Ook wordt de vroegste geschiedenis van de kolonie beschreven en het wel en vooral het wee van de familie Wesseling geschetst. Het artikel is rijk voorzien van voetnoten zodat de lezers die geïnteresseerd zijn in bv. de genealogie of de geschiedenis ruimschoots aanknopingspunten vinden.

De heer Carol Klok heeft inzage gehad in de eerste Catalogus van de lees-bibliotheek van het Departement Vorden van de Maatschappij tot Nut van 't Algemeen, ook wel de Nutsbibliotheek genoemd. Begonnen wordt met een kort historisch overzicht van de activiteiten van 't Nut dat bijna 200 jaar geleden werd opgericht, waarna de catalogus en de uitleenvoorwaarden beschreven worden. Vervolgens maakt de schrijver een analyse van de categorieën boeken en geeft daarna een groot aantal voorbeelden van boeken die men in de bibliotheek kon lenen. Een artikel dat bij het lezen voortdurend de vergelijking met de huidige tijd oproept.

De heer Jan Harenberg beschrijft de laatste 200 jaar van de geschiedenis van het kasteel het Suideras op de grens van Wichmond en Vierakker. Met name gaat het daarbij over de achtergrond van de verbouwing van 1890, toen men besloot tot de volledige herbouw van het bestaande kasteel. De geschiedenis kan soms een merkwaardig verloop hebben. De heer Harmjan Warringa is de huidige bewoner van de boerderij Het Waarle in Linde. Van de vorige bewoners, de familie Lichtenberg, vernam hij dat tijdens de Tweede Wereldoorlog koperen voorwerpen verborgen werden in de omgeving van de boerderij. Na de oorlog heeft men gezocht om deze voorwerpen weer terug te vinden maar zonder resultaat. Twee amateur archeologen, waaronder de auteur van dit artikel, de heer Sicco Siegers, gaan met metaaldetectoren gewapend op onderzoek uit en hebben het geluk van de dag. Een verhaal als een jongensboek.

Tot slot nog een aantal redactionele mededelingen inclusief een verslag van een zeer geslaagde excursie op 16 mei naar het Textielmuseum in Bocholt.

Zoals u ziet, veel bijzondere leesstof.

Het bestuur is al volop bezig om het programma voor het seizoen 2015-2016 samen te stellen. Daarin hopen we ook aandacht te besteden aan ons 35-jarige jubileum.

Ik wens u een ontspannen zomer toe, in de best mogelijke gezondheid.

Goed gaon, *Wim Ruiterkamp*

VERENIGINGSNIEUWS

NOTULEN JAARVERGADERING 25 MAART 2014 BIJ DE HERBERG

Opening

Voorzitter Wim Ruiterkamp opent de vergadering en heet iedereen welkom.

Notulen jaarvergadering 26 maart 2013 en extra jaarvergadering 26 september 2013

Anja Menkveld leest ze voor. Ze worden goedgekeurd.

Jaarverslag 2013-2014

Anja leest het jaarverslag voor (opgenomen in het 1e nummer van de Kronyck 2014). Er wordt een moment van stilte in acht genomen voor de leden die het afgelopen verenigingsjaar waren overleden.

Financieel Jaarverslag

Penningmeester Gerrit Vlogman geeft een toelichting m.b.v. beamer en projectiescherm. We hebben een vermogen van € 49.000. In 2013 was er een exploitatietekort van € 161. We ontvingen van de gemeente een subsidie van € 400 en van de Veilingcommissie De Werf € 350. De jaarlijkse huur van de Voorde bedraagt € 3350.

Verslag kascommissie

Johan Boerstool en Jan Olthaar hebben de financiële stukken gecontroleerd en in orde bevonden. Johan stelt voor het bestuur te dechargeren voor het gevoerde beleid over het afgelopen verenigingsjaar.

Bestuursverkiezing

Hennie Rossel, Gerrit Vlogman en Henk Vaags zijn aftredend en herkiesbaar. Ze worden door de leden herbenoemd met een applaus.

Rondvraag

Jan Olthaar merkt op dat nog niet is vastgesteld wie volgend jaar de kascontrole gaat uitvoeren. Jan Olthaar blijft aan en Johan Boerstool stopt. Ben Wullink meldt zich aan als nieuw kascommissielid. Johan Boerstool wordt bedankt met een applaus.

Sluiting

Wim Ruiterkamp sluit de vergadering.

Notulist Anja Menkveld

JAARVERSLAG 2014-2015

Op **zaterdag 17 mei 2014** gingen we met een groot aantal leden op stap met de bus naar Vriezenveen. We bezochten er het Historisch museum, waar we een rondleiding kregen en de film DE RUSLUI bekeken. De lunch gebruikten we bij Fini's hoeve. Na de lunch hebben we rondgekeken in het kachelmuseum. 's Middags gingen we met de bus naar het Veenmuseum VRIEZENVEENSEVELD. Hier maakten we een ritje met de veentrein en kregen een interessante rondleiding. Op de terugweg liet de chauffeur ons allerlei mooie plekjes zien in Overijssel.

Op **23 september 2014** heeft de heer Henk van Baalen een interessante presentatie gehouden over de geschiedenis van Deventer.

Op **4 oktober 2014** zijn we met een groot aantal leden naar de stad Deventer geweest. Onder leiding van Henk van Baalen maakten we daar een mooie stadsrondwandeling door het Deventer Bergkwartier en het stadscentrum. Als afsluiting nuttigden we een drankje op het terras van Café Floors.

Op **26 november 2014** hield de heer John Töpfer een lezing over het geslacht Van Heeckeren op kasteel De Wiersse en op kasteel Den Bramel. Er waren zeer veel bezoekers, ook veel niet-leden. De heer Töpfer wist zeer veel te vertellen. Het was alleen jammer dat er iets mis was gegaan met zijn Powerpoint-presentatie.

De Nieuwjaarsvisite op **8 januari 2015** werd verzorgd door de heer Dick ten Hoopen, die in ons dialect vertelde over zijn werk als huisarts in Drenthe. We waren allemaal onder de indruk van zijn verhalen. Wat kan deze man goed vertellen over zowel vrolijke als ernstige zaken. Ook smulden we van de olieballen en er waren heerlijke nieuwjaarsrolletjes, gebakken door de familie Jansen, de familie Eskes, mevr. Gerrie Rossel, mevr. Gerda Klein Geltink en mevr. Corrie Kok

Op **17 februari 2015** kwam de heer Ben van Dijk voor de tweede keer voor ons naar Vorden. Hij verzorgde dit keer een presentatie over twee onderwerpen. Als eerste kwam de cycloon die 90 jaar geleden over Borculo raasde aan bod. Na de pauze vertelde hij over de Borculose Perkamentfabriek, van Elzas.

Op **25 maart 2015** werd de jaarvergadering gehouden. Aansluitend verzorgde de heer Henk Demoed een presentatie over de geschiedenis van Zutphen.

Het ledental per 17 maart 2015 bedraagt: 404 en 1 erelid.

De volgende leden zijn ons het afgelopen verenigingsjaar ontvallen:

Dhr. Eskes	Pieter van Vollenhovenlaan 5
Mevr. Breuker	Almenseweg 58
Dhr. Borgman	Heerlerweg 3, Vierakker
Dhr. Van Veldhuizen	Opaalstraat 77, Nijmegen
Mevr. Koning-Memelink	De Delle 17

Dhr. Hartelman	Decanijeweg 14
Mevr. Wesselink	Zutphenseweg 34
Dhr. Kruijt	Willem Alexanderlaan 22
Dhr. Regelink	Julianalaan 3
Dhr. Velhorst	Het Wiemelink 11
Mevr. Voskamp-Hemeltjen	Het Wiemelink 1
Dhr. Rouwenhorst	Mispelkampdijk 9

NIEUWS VAN ONZE WEBSITE WWW.OLDVORDEN.NL

Onze website mag zich in een toenemende belangstelling verheugen. Regelmatig komen er vragen over onze collectie foto- en ansichtkaarten. Op genealogiegebied beschikken we nu over de stambomen van 80 Vordense families, met meer dan 4000 personen en er worden nog regelmatig nieuw families toegevoegd.

Vermeldenswaard is een bijdrage van dr. H.J. Leloux in het Jaarboek Achterhoek en Liemers deel I-1978, met als titel 'Vorden in de jaren 1794-1796'. Daarin werd de tekst weergegeven van een in het Zutphens gemeentearchief berustend geschriftje dat onder de naam 'dagboekje 1781-1795 van een inwoner van Vorden' bekend is. Het geeft een verslag van wat er in Vorden te merken was van de strijd van het Staatse leger, samen met Engelse, Hannoverse en Oostenrijkse troepen, tegen de binnengevallen Fransen, met name in de laatste maanden van 1794 en de eerste maanden van 1795, uitmondend in de vestiging van de Bataafsche Republiek.

Goed speurwerk van ons actieve lid de heer Arnoud Viersen onthulde de identiteit van de 'inwoner van Vorden'. Dat was niemand minder dan Johan Hendrik Gallée, geboren te Vorden op 7 januari 1770, die later de eerste burgemeester (maire) van het dorp zou worden. U vindt alle details via het Menu: Andere publicaties en dan: Vorden in de jaren 1794-1796.

In 1988 heeft onze oud-plaatsgenote mevrouw Elly Kuypers haar doctoraalscriptie geschreven. Een belangrijk deel hiervan bestaat uit een transcriptie van de drie oudste leenregisters van de Heerlijkheid Vorden (1407-1505). Een uniek document voor iedereen die in de oudste geschiedenis van Vorden geïnteresseerd is. Omdat deze transcriptie alleen te raadplegen is in de bibliotheek van het Regionaal Archief Zutphen zijn wij blij met de toestemming van de auteur om deze ook op onze website te mogen plaatsen. Dank zij de digitale techniek is het mogelijk deze transcriptie via het 'Zoeken' op inhoud te doorzoeken. U vindt alle details via het Menu: Andere publicaties en dan: Vordense leenregisters 1407-1505.

VORDENAREN IN DE WERELD VAN PETER STUYVESANT

A.C.J. VIERSEN

Op 19 december 1650¹ ankerde het schip Nieuw Nederlantsch Fortuyn bij Staaten Eylandt, in de kolonie Nieuw Nederland². Aan boord waren, naast de bemanning, zeventig landverhuizers, onder wie een gezin uit Vorden, bestaande uit Jan Hendricks Wesseling, van de boerderij Groot Wesselink, zijn vrouw Elsken Jans, dochter van Jan ten Bramel, en hun drie kinderen Hermentje, Hendrick en Dirck. De kolonie was enkele tientallen jaren eerder gesticht door de in 1621 opgerichte West-Indische Compagnie.

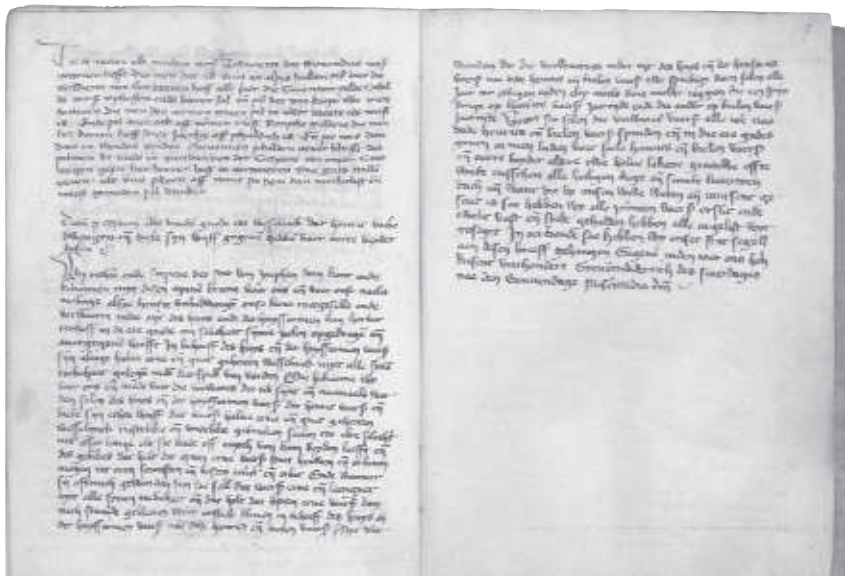

Manatus [Manhattan] gelegen op de Noo[r]t Rivier plm. 1639. Noord is rechts; midden boven ligt Staaten Eylandt

Hoe kwam een boerengezin uit Vorden er meer dan drieënhalve eeuw geleden toe om te emigreren naar deze nieuwe wereld? En hoe verging het hun daar? Voordat die vragen aan de orde komen eerst iets over de emigranten zelf.

Het goed Groot Wesselink ligt in de buurtschap Veldwijk, even ten noorden van het dorp Vorden, aan de Larenseweg. Tegenwoordig is de camping De Goldberg er gevestigd. Het was een leengoed, dat al in 1437 door Henric Onbedwongen³, schepen van Zutphen⁴, en diens vrouw Biele geschonken werd aan het Bornhof⁵.

-
- 1 Deze datum is ontleend aan een brief van 22 december 1650, gericht aan Adriaen van der Donck, in Engelse vertaling weergegeven in: John Romeyn Brodhead, Documents relative to the Colonial History of the State of New-York, Albany, 1856, blz. 449.
 - 2 Nu Staten Island, aan de monding van de Hudsonrivier, ten zuidwesten van het eiland Manhattan. Het maakt deel uit van de stad New York.
 - 3 'Dat goet tot Wesselingh' wordt in het Register op de leenaktenboeken, Het kwartier van Zutphen, bewerkt door dr. J.S. van Veen, Arnhem 1917, tezamen met enkele andere goederen genoemd als in 1402 in leen ontvangen door Bernt van Vorden. De belening van Henric Onbedwongen met het 'halve guet to Wesseline' (te weten: Groot Wesselink) vond plaats op 5 december 1409 en is te vinden in het leenregister van het Huis Hackfort, Gelders Archief, archieftoegang 520, inventarisnummer 464, folio 9.
 - 4 Hij vervulde deze functie van 1403 tot en met 1437, met tweemaal een onderbreking van een jaar. In 1413 was hij overrentmeester, in de jaren 1422, 1425 en 1428 onderrentmeester en in de jaren 1427, 1430, 1431, 1433 en 1434 zegelaar. Bron: J. Gimberg, Naamlijst der Schepenen van Zutphen, De Nederlandsche Leeuw, jaargang XV (1897), vanaf kolom 37.
 - 5 Afschrift van de akte in Regionaal Archief Zutphen, Archief van het Bornhof (1299-1875), nummer toegang 0083, inventarisnummer 20.

Schenking van het halve goed Wesselink door Henric Onbedwongen aan het Bornhof, 1437

Dit was een fundatie voor armenzorg, die nog een eeuw eerder was opgericht door middel van een akte uit 1320, waarmee kanunnik Borro zijn huis en hof in Zutphen aan de schepenen van die stad overdroeg ten behoeve van de armen⁶. Deze overdracht gebeurde onder de opschortende voorwaarde van Borro's overlijden. De akte was dus een soort testament⁷. Na het overlijden van Borro hebben heel wat Zutphenaren legaten gemaakt en schenkingen gedaan aan het Bornhof, soms in de vorm van onroerend goed. Uit de inkomsten van deze goederen werd de armenzorg eeuwenlang gefinancierd. Groot Wesselink was één van die bezittingen. Van 1612 tot 1652 was dit goed verpacht aan Hendrick Dercks ten Aeseler⁸. Waarschijnlijk was hij afkomstig van de boerderij 't Asseler, in het kerspel Almen⁹. Deze Hendrick trouwde tweemaal. Wie zijn eerste vrouw was, kon niet achterhaald worden, maar met haar kreeg hij ten minste vijf kinderen die de volwassen leeftijd bereikten en trouwden: Griete, Jan, Gesken, Hendrick en Derk¹⁰. Van

6 Afschriften van de Latijnse tekst van de akte (stichtingsbrief van het Bornhof) en van een zestiende-eeuwse vertaling zijn opgenomen in Bijlage IV bij: Kees Etienne, *Het Oude Bornhof en omgeving*, eigen uitgave, Zutphen 2010, derde, aangevulde oplage 2012, die deze teksten ontleende aan J. Grimberg, *De stichtingsbrief van het Bornhof en die van het Nieuwe Gasthuis te Zutphen*, Verslag van den toestand der gemeente Zutphen in 1910, bijlage P, blz. 1-24.

7 Het veertiende-eeuwse huis van Borro vormt nog steeds het centrale punt van het – verder in de negentiende eeuw geheel vernieuwd – Bornhof, achter de Zaadmarkt.

8 Regionaal Archief Zutphen, Archief van het Bornhof (1299-1875), nummer toegang 0083, inventarisnummers 67-97.

9 Huidig adres Asselerweg 4A, Almen, ten noorden van het dorp, richting Harfsen.

10 Nederduits Gereformeerde Gemeente Vorden, Trouwboek 1634-1670, tijdvakken 1634-1645 en 1646-1658, transcriptie door Genealogie in de Achterhoek, www.genealogiedomein.nl, samenstelling J.B.Baneman en J. Dieperink, 2004.

geen van hen is een doopdatum bekend, nu de doopregisters van de gereformeerde Kerk van Vorden (zoals de Nederlands Hervormde Kerk toen heette) niet verder teruggaan dan tot 1634. Hun moeder moet vóór 1637 zijn overleden, want vader Hendrick Dercks hertrouwde in de lente van dat jaar met Anne Derksen, weduwe van Jan op 't Kleijne Veltcamp, na op 21 mei 1637 in ondertrouw gegaan te zijn.

De eerste van de kinderen (uit het eerste huwelijk) die trouwde was Griete. Op 25 juni 1637, een maand na het hertrouwen van haar vader, gaf zij het jawoord aan Teunis Lammertsen, afkomstig van boerderij 't Ham, aan de westkant van Veldwijk. Haar broer Jan, de latere emigrant, en zijn bruid Elsken Jans gingen op 6 januari 1639 in ondertrouw. Hun huwelijk vond plaats op 10 februari daaraanvolgend. De volgende was Gesken, die op 20 oktober 1644 trouwde met Gerrit Berentsen uit Ruurlo, na ondertrouw op 7 september. Hendrick Hendricks verbond zich op 24 februari 1650 met Mechteld Tonnissen, dochter van Tonnis Lusinck uit Markelo. Broer Derck, ten slotte, koos Mariken Hendriks, dochter van wijlen Hendrik Abbink, als vrouw. Hun huwelijk vond plaats op 4 april 1654.

Groot Wesseling in 2014

Van Jan Hendricks (die zich later Wesseling ging noemen) en Elsken Jans zijn drie kinderen bekend. Hun namen werden in het begin van deze bijdrage al genoemd: Hermentje, Hendrick en Dirck. Alleen Hermentje is terug te vinden in het doopregister van Vorden¹¹. Zij werd gedoopt op 1 januari 1640. De andere twee kennen we uit andere bronnen, waarover later meer.

Wat Elsken Jans ten Bramel betreft: over haar afkomst is niet veel meer bekend dan de voornaam van haar vader en het erf waar zij moet zijn opgegroeid. Ze zal in 1619 of 1620 geboren en (in 1637) jong getrouwd zijn, want ze overleed – zoals hierna nog aan de orde zal komen – in 1664, kort na bevallen te zijn. Het is niet waarschijnlijk dat

11 Nederduits Gereformeerde Gemeente Vorden, Doopboek 1634-1662, tijdvak 1634-1644, transcriptie door Genealogie in de Achterhoek, www.genealogiedomein.nl, samenstelling J.B.Baneman en J. Dieperink, 2004.

ze toen ouder was dan een jaar of 45. Elsken was een buurmeisje van haar bruidegom. Ze was afkomstig van het erf Bramel. Dat moet de tegenwoordige boerderij Groot Bramel geweest zijn, aan de Almenseweg in Veldwijk. Groot Bramel werd 'Groot' toen, waarschijnlijk tegen het eind van de zeventiende eeuw, Klein Bramel gebouwd werd, ten noorden van het huis Den Bramel¹². Klein Bramel werd in de negentiende eeuw weer afgebroken. De 'Hoff te Bramel' was een Zutphens leen¹³. Al in de veertiende eeuw stond er een stenen huis, waarvan de gewelven de kelders van het huidige huis Den Bramel vormen¹⁴. In de zestiende eeuw was het goed van het geslacht Van Bramel vererfd op het geslacht Veer. In 1626 volgde Willem Veer zijn overleden vader Laurens op als leenman. Hij bouwde rond 1645 een nieuw huis¹⁵, op de grondvesten van het oude. Den Bramel bleef in het bezit van Willem Veer tot 1685. Jan ten Bramel, de vader van Elsken, zal een pachter (of mogelijk een hofhorige) van Laurens Veer en vervolgens van Willem Veer geweest zijn. Met wie hij getrouwd was, is niet bekend. Naast Elsken had het paar ten minste nog twee kinderen: Marrijken, die op 18 oktober 1635 in ondertrouw ging met Jan Stevens, en Hendrick, die op 29 juni 1645 ondertrouwde met Marrie Hendricksen ten Have uit Almen¹⁶.

Eén van de redenen voor het echtpaar Jan Hendricks Wesseling en Elsken Jans ten Bramel om in 1650 het avontuur van emigratie naar Nieuw Nederland te zoeken kan geweest zijn dat Jans broer Hendrick in februari van dat jaar was getrouwd en de toezegging had gekregen dat hij zijn vader op Groot Wesselink mocht opvolgen. De zoons en dochters van Hendrick Dercks ten Aeseler werden hierboven genoemd in de volgorde van hun trouwdata. Van de zoons trouwde Jan als eerste, in 1637. Hendrick trouwde pas dertien jaar later, in 1650, en Derk in 1654, maar waarschijnlijk was Hendrick de oudste, wat het recht van opvolging met zich meebracht¹⁷. Het huwelijk van Hendrick Hendricks in februari 1650 moet voor Jan en Elsken alle hoop op opvolging op Groot Wesselink hebben weggenomen. Verder werd al opgemerkt dat de twee jongste kinderen die hen

-
- 12 De eerste vermelding van Kleijn Braemel in het Doopboek van de Nederduits Gereformeerde Gemeente Vorden dateert van 1698. De plaats waar het erf lag is onder meer aangegeven op de kadastrale kaart 1811-1832, Gemeente Vorden, Sectie A, genaamd Veldwijk, Vierde Blad, kavel 637, zie <http://watwaswaar.nl/#---1-1v-1-4JzE-2AG8---pD> (Noord is rechts). Op de kaart staat aangetekend dat nummer 637 geroyeerd is, wat mogelijk inhoudt dat in 1832 Klein Bramel al afgebroken was. Op de nagetekende kaart die een bijlage vormt bij het boek Kadastrale Atlas Gelderland 1832, Stichting Werkgroep Kadastrale Atlas Gelderland, Vorden / K. van der Hoek; G. Dijkhuizen (2011) is kavel 637 niet overgetekend. Op de kadastrale overzichtskaart van Vorden van 1825 staat Klein Bramel nog wel aangegeven, zie <http://watwaswaar.nl/#---1-1v-1-4JzE-2AG8---1gu>. Op de militaire topografische kaart van 1844 <http://watwaswaar.nl/#---1-1v-1-4JzE-2AG8---hS1> is het niet meer ingetekend.
 - 13 Register op de leenaktenboeken van het Vorstendom Gelre en Graafschap Zutphen, Het kwartier van Zutphen, bewerkt door dr. J.S. van Veen, S. Gouda Quint 1917, blz. 373-374.
 - 14 Mondelinge mededeling door de huidige eigenares, gebaseerd op commentaar van onderzoeker van de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed.
 - 15 Annet Tengbergen/E.J. Tengbergen, De acht kastelen van Vorden, Zutphen 1988, blz. 34.
 - 16 Nederduits Gereformeerde Gemeente Vorden, Trouwboek 1634-1670, tijdvak 1634-1645, transcriptie door Genealogie in de Achterhoek, www.genealogiedomein.nl, samenstelling J.B.Baneman en J. Dieperink, 2004.
 - 17 Weliswaar was het gebruikelijk om de oudste zoon naar zijn grootvader van vaderszijde (Derck) te vernoemen en de tweede zoon naar de vader (Hendrick), maar de kindersterfte was hoog in die tijd. Het is goed denkbaar dat er een oudste zoon Derck is geweest die jong gestorven is, maar die wel leefde toen de tweede zoon geboren werd. Een aanwijzing hiervoor is dat er wel een zoon Derck was, die niet het recht van opvolging kreeg en dus kennelijk niet de oudste was (waar ook zijn trouwdatum op wijst). Vaak werd een voornaam opnieuw gebruikt als een eerder kind van die naam was overleden.

vergezelden op hun reis niet in de doopregisters van Vorden voorkomen. Dat is een aanwijzing dat het echtpaar in de jaren 1640 elders gewoond en gewerkt heeft, omdat zij geen eigen boerderij hadden. Hendrick Hendricks en zijn vrouw Mechteld Tonnissen namen inderdaad Groot Wesselink over en kregen er zes kinderen die de volwassen leeftijd bereikten en trouwden¹⁸.

Maar was alleen het ontbreken van (uitzicht op) een eigen boerderij voldoende reden voor Jan en Elsken om hun toekomst zo ver weg te zoeken? Eigenlijk is het best opmerkelijk dat ze juist in 1650 emigreerden. In 1648 was de tachtigjarige oorlog geëindigd, met de vrede van Munster. Er leek een rustiger tijd aan te komen voor de boerenstand, die lange tijd zwaar te lijden had gehad door rondtrekkende legers die gefoerageerd en ingekwartierd moesten worden en die zich doorgaans niet al te best gedroegen, ongeacht of het nu vrienden of vijanden heetten te zijn. Dat al in 1665 Christoph Bernhard van Galen, de bisschop van Munster, bekend (om niet te zeggen: berucht) als ‘Bommen Berend’, de streek weer onveilig zou komen maken¹⁹, konden Jan en Elsken uiteraard niet weten. Nee, ze lijken een zetje gekregen te hebben bij het nemen van hun beslissing. Om dat te begrijpen is enig inzicht nodig in de situatie in Nieuw Nederland en meer in het bijzonder op Staaten Eylandt.

In 1609 was de Engelsman Henry Hudson in opdracht van de Vereenigde Oost-Indische Compagnie, de VOC, een vaarroute over de Noord naar Azië gaan verkennen, langs Nova Zembla²⁰. Wat twaalf jaar eerder Willem Barentsz niet lukte, lukte ook Hudson niet. Toen ijsgang hem de weg versperde draaide hij om en probeerde hij het langs de andere kant. Hij kwam terecht in Noord-Amerika, bij de rivier die later naar hem genoemd werd en die bij het huidige New York in de Atlantische Oceaan uitmondt: de Hudsonrivier. Nadat hij deze rivier, waarvan hij eerst dacht dat het een zeearm was, ruim honderd mijl was opgevaren, moest hij toch concluderen dat hij daarlangs niet in Azië zou komen en hij keerde teleurgesteld terug naar de Oude Wereld. Maar zijn verslagen over de kwaliteit van de landbouwgrond en de mogelijkheden voor huidenhandel waren zo enthousiast dat meer expedities volgden. Nadat in 1621 de West-Indische Compagnie was opgericht, kreeg zij van de Staten-Generaal een octrooi (alleenrecht) voor de handel op dit gebied. Waren de eerste expedities na die van Hudson vooral bedoeld om handel te drijven, vanaf 1624 werden ook boeren en ambachtslieden ‘aangevoerd’ met het doel om permanente nederzettingen te vestigen²¹. Zo ontstond op het eiland Manhattan de stad Nieuw Amsterdam. Om investeringen in de nieuwe kolonie te bevorderen, gaf de WIC vanaf 1629 aan een aantal ondernemende mannen zogenoemde patroonschappen, rechten op land en daarbij behorende bevoegdheden die deden denken aan heerlijkheden

18 Nederduits Gereformeerde Gemeente Vorden, Trouwboek 1671-1717, tijdvak 1671-1693, transcriptie door Genealogie in de Achterhoek, www.genealogiedomein.nl, samenstelling J.B.Baneman en J. Dieperink, 2004.

19 In dat jaar bezette hij De Wildenborch ([A.C.W.] S[taring]. Het huis Wildenborch, Geldersche Volks-Almanak voor het jaar 1838, C.A. Thieme, Arnhem, 1838, blz. 169). Het jaar erop werd Huis Vorden aangevallen (Annet Tengbergen, Het Huis te Vorden, Nederlandse Kastelenstichting, 1978, blz. 24).

20 Russell Shorto, De toevallige nalatenschap van Henry Hudson, in: 1609, De vergeten geschiedenis van Hudson, Amsterdam en New York, Stichting Henry Hudson 400/De Volkskrant, 2009, blzz. 30 vv.

21 Dertig Waalse gezinnen kwamen in het voorjaar van 1624 over met het schip Nieuw Nederlandt. (Oliver A. Rinck, *Holland on the Hudson, an economic and social history of Dutch New York*, Cornell University Press, 1986, blz. 70.)

onder het leenstelsel, zoals dat in de meeste van de Zeven Provinciën nog gold²². Eén van degenen aan wie een patroonschap werd uitgegeven was Cornelis Melyn. Deze uit Antwerpen afkomstige avonturier, geboren in 1600 en oorspronkelijk opgeleid tot kleermaker, had in 1638 en 1639 al twee reizen naar Nieuw Nederland gemaakt en zag daar grote mogelijkheden. Hij deed een aanvraag voor het patroonschap van Staaten Eylandt. Op 3 juli 1640 kreeg hij dat toegekend. Voorwaarden voor de uitgifte van een patroonschap waren dat de ontvanger ervan een nederzetting moest stichten en ervoor moest zorgen dat ten minste vijftig nieuwe kolonisten, ouder dan vijftien jaar, zich er vestigden. Nog in de zomer van 1640 wilde Melyn zijn patroonschap in bezit nemen, vergezeld door een groep kolonisten, maar hun overtocht werd afgebroken doordat het schip waarop zij voeren bij Duinkerken werd gekaapt. Het jaar daarna ondernam hij een volgende poging en deze keer bereikte hij 'zijn' Staaten Eylandt, met zijn gezin en veertig andere kolonisten. De nederzetting die zij er stichtten werd echter in 1642 al weer verwoest door indianen. Melyn en zijn gezin vluchtten naar Nieuw Amsterdam.

*Nieuw Amsterdam
plm. 1660*

Er werd snel begonnen met wederopbouw, maar een jaar later was het weer mis. De toenmalige gouverneur van Nieuw Nederland, Willem Kieft, was – tegen het advies van de kolonisten, onder wie Melyn – in februari 1643 een oorlog begonnen tegen de indianen. Die sloegen terug in oktober en verwoestten opnieuw de nederzetting op Staaten Eylandt. Weer week Melyn uit naar Nieuw Amsterdam, waar zijn gezin nog was.

In 1647 werd Peter Stuyvesant benoemd tot gouverneur van de kolonie, als opvolger van Willem Kieft. Met Kieft had Melyn al een gespannen verhouding gehad en ook tussen hem en Stuyvesant boterde het niet. Sterker: zij werden gezworen vijanden. Uit onvrede met het beleid van Kieft was in 1643 door de kolonisten een comité van acht mannen benoemd. Melyn was hun voorman. In deze hoedanigheid stuurde hij, samen

22 Rinck, t.a.p., hoofdstuk 4. De patroon had onder meer eigendom van de grond, minerale rechten, recht om tienden te heffen en rechterlijke bevoegdheden, zelfs het recht om doodstraffen uit te spreken.

Gezicht op Nieuw Amsterdam 1664 door Johannes Vingboons

Peter Stuyvesant

met Jochem Pietersen Kuyter, een tweetal brieven aan de Heeren XIX – het bestuur van de WIC – en één aan de Staten-Generaal, waarin het beleid van Kieft werd afgekraakt. In 1646 werd besloten om Kieft terug te roepen om zich te verantwoorden voor zijn wanbeleid. In zijn plaats werd Stuyvesant benoemd²³. Melyn en Kuyter vroegen hem om een onderzoek in te stellen naar Kieft en een aantal andere gezagsdragers. Stuyvesant echter beschuldigde Melyn en Kuyter van verraad wegens het ondermijnen van het gezag en verbande hen uit de kolonie. Zij werden naar Amsterdam gestuurd op hetzelfde schip als waarop Kieft terugkeerde. Zij leden schipbreuk voor de zuidkust van Wales, in het Bristol Channel²⁴. Kieft verdronk, maar Melyn en Kuyter wisten met een aantal andere opvarenden het land te bereiken. Melyn keerde terug naar Amsterdam, waar hij bij de Heeren XIX

23 Besluit van de Heeren XIX van 28 juli 1646, Richard Scott Baskas, Cornelius Melyn, Xlibris Corporation, 2008, blz. 35.

24 Bij Mumbles Point, op 27 september 1647. Russell Shorto, *The Island at the Center of the World: The Epic Story of Dutch Manhattan and the Forgotten Colony that Shaped America*, Vintage Books, New York City, blz. 179.

en bij de Staten-Generaal zijn beklag deed over de onrechtvaardige behandeling door Stuyvesant en beroep aantekende tegen zijn verbanning. Dat leidde tot opschorting van zijn vonnis door de Staten-Generaal. Stuyvesant werd door hen naar Nederland ontboden. Dat bericht werd hem in het voorjaar van 1649 gebracht door Melyn zelf, wat weer leidde tot een forse rel tussen beiden. Na enkele maanden maakte Melyn weer de oversteek in oostelijke richting, maar Stuyvesant ging niet mee. Hij liet zich vertegenwoordigen door zijn secretaris, Cornelis van Tienhoven²⁵.

Onstuitbaar als hij was begon Melyn onmiddellijk een nieuwe reis voor te bereiden, om nogmaals een kolonie op Staaten Eylandt te vestigen. Daar had hij wel geld voor nodig. In dat verband was voor hem (en, indirect, voor Jan en Elsen Wesseling uit Vorden) van groot belang het contact dat hij legde met Hendrick baron van der Capellen tot Rijsselt. Deze stamde uit een oud Zutphen's geslacht dat in de loop van de geschiedenis een groot aantal havezaten en andere voornamen huizen in de omgeving van de stad in bezit heeft gehad en waarvan vele leden invloedrijke posities innamen in het bestuur van de stad en van het gewest. Zo was Hendricks vader, Gerlach van der Capellen, onder (veel) meer kanselier van Gelre en Zutphen. Maar ook Hendrick zelf was een invloedrijk man. Hij was schepen van Zutphen en in die hoedanigheid afgevaardigd naar de Staten-Generaal in Den Haag. Hij beschikte over een aanzienlijk vermogen. Naast de havezate Rijsselt in het kerspel Warnsveld, dichtbij Gorssel, bezat hij ook de havezaten Meyerinck onder Leesten en Esselt bij Kleef²⁶. Op grond van dat bezit was hij in 1641 opgenomen in de ridderschap van het hertogdom Kleef. Kort voor zijn dood in 1659 werd hij ook opgezworen in de ridderschap van het Kwartier van Zutphen. Hij was voorzitter van de commissie voor West-Indische zaken van de Staten-Generaal, welke functie hij van 1644 tot 1648 vervulde en waarin hij werd opgevolgd door zijn broer Alexander van der Capellen tot de Boedelhof, heer van Aertsbergen. Hij zal ongetwijfeld kennisgenomen hebben van het uitgebreide verslag dat in 1649 aan de Staten-Generaal werd uitgebracht over de stand van zaken in Nieuw Nederland. Dit verslag, 'Vertoogh van Nieuw-Nederland', werd gepresenteerd door een afvaardiging van de kolonisten onder leiding van Adriaen van der Donck, die zelf ook de belangrijkste auteur van het stuk heet te zijn. Melyn wist Van der Capellen te interesseren als investeerder in zijn patronaatschap en verkocht hem een derde deel ervan. Daarbij nam Van der Capellen ook de verplichting op zich om op zijn kosten kolonisten naar Staaten Eylandt te brengen²⁷. Hij kocht het schip Nieuw Nederlantsch Fortuyn²⁸ en zal vervolgens via zijn netwerk de onbegrensde mogelijkheden in Nieuw Nederland hebben uitgedragen. Zo moeten ook Jan en Elsen Wesseling ervan

25 Frank Baker, *Baker Ancestry*, Chicago, 1914, zie <http://community.fortunecity.ws/millennium/treearbor/68/bakerancestry.html>

26 Jacobus Kok, *Vaderlandsch Woordenboek*, negende deel, Amsterdam, 1788, blz. 124: "Hij was, in 1648, Gedeputeerde namens Hunne Hoog Mog. om van wegens dezen Staat te staan over den Doop van een kind van den Keurvorst van Brandenburg; bij welke gelegenheid zijne Ritterzits Esfelt, door gemelden Keurvorst, als Hertoge van Cleve, tot eene Heerlijkheid gemaakt is."

27 Een soortgelijk arrangement had Melyn in 1641 gemaakt met jonker Godert van Reede, heer van Nederhorst en afgevaardigde in de Staten-Generaal namens Utrecht. Het ging daarbij om de helft van Staaten Eylandt, ook met de verplichting voor de koper om kolonisten te sturen. Richard Scott Baskas, *Cornelius Melyn*, Xlibris Corporation, 2008, blz. 43-44. Deze afspraak was in 1648 aangepast, kort voor het overlijden van Van Reede. Richard Scott Baskas, t.a.p., blz. 60.

28 Samen met vier Amsterdamse kooplieden, Geraert [Gerrit] van der Voorde, Pieter Hack, Isaac Melyn en Christoffel Gangel. Het aandeel van Van der Capellen was 50%. E.B. O'Callaghan M.D., *History of New Netherland; or, New York under the Dutch*, Vol. II, New York 1848, blz. 130.

gehoord hebben. En zij waren niet de enigen die belangstelling hadden. Een overtocht op kosten van Van der Capellen en het vooruitzicht van vruchtbaar bouwland: het moet aantrekkelijk geklonken hebben! Dat de nederzetting waar ze heen gingen al tweemaal door indianen verwoest was, zal er wel niet bij verteld zijn.

Op 10 augustus 1650²⁹ voer de Nieuw Nederlandsch Fortuyn uit, met aan boord, naast Melyn zelf, een opzichter³⁰, een timmerman, een smid, een radmaker en zeven boeregezinnen uit onder meer Vorden, Hengelo, Heerde en Oldenzaal³¹, in totaal een groep van zeventig personen, met vee, voorraden en werktuigen om hun nieuwe bestaan in de kolonie te kunnen opbouwen³². De schipper was Daniël Michielsen³³. Melyn had kort voor zijn vertrek van de Staten-Generaal een vrijgeleide gekregen, om te zorgen dat hij niet bij aankomst door Stuyvesant gearresteerd zou worden³⁴. Zijn partnership met Van der Capellen is hierbij wellicht van nut geweest.

De reis van Nieuw Nederlandsch Fortuyn was niet erg fortuinlijk. Ze had te kampen met zwaar weer en tegenwind, waardoor de tocht langer duurde dan voorzien. Het voedsel en water raakten op en de schipper zag zich genoodzaakt om het Roode Eylant³⁵ aan te doen om te ravitailleren. Daartoe moest enige handel gedreven worden met indianen. Uiteindelijk werd op 19 december 1650, na een reis van negentien weken, Staaten Eylandt bereikt. Daar gingen de kolonisten blij en opgelucht aan land, met hun vee en werktuigen. De ook aan boord zijnde handelswaar mocht er echter niet ontscheept worden. Er kwamen soldaten van Stuyvesant aan boord om daarop toe te zien. Daarop zeilde het schip verder, naar Manhattan. Stuyvesant was bepaald niet blij met de terugkeer van Melyn, maar moest diens vrijgeleide van de Staten-Generaal respecteren. Daarom verzon hij andere manieren om Melyn dwars te zitten. Hij beschuldigde hem ervan dat hij smokkelwaar aan land gebracht zou hebben op Staaten Eylandt, dat hij – in strijd met handelsprivileges – op het Roode Eylant handel gedreven had en dat hij de schipper van de Fortuyn zou hebben aangezet om op dat eiland een tussenstop te maken voor dat doel. Het schip,

29 Richard Scott Baskas, Cornelius Melyn, Xlibris Corporation, 2008, blz. 61.

30 Kapitein Adriaen Crijnen Post; diens vrouw Claartje Moockers en hun eenjarig dochtertje Maria (en mogelijk meer kinderen) waren ook aan boord. Zie <http://www.boydhouse.com/michelle/dehooges/adriaenpost.html>

31 Het aantal van zeven boeren en de timmerman worden genoemd in een besluit van de Staten-Generaal d.d. 16 april 1653 omtrent een verzoekschrift van Van der Capellen met betrekking tot zijn geschil met Stuyvesant over de inbeslagname van Nieuw Nederlandsch Fortuyn. Deze gegevens moeten ontleend zijn aan het verzoekschrift zelf. Bron: John Romeyn Brodhead, Documents relative to the Colonial History of the State of New-York, Albany, 1856, blzz. 528-530. De weduwe van de radmaker, afkomstig uit Zutphen, en de smid, die uit Steenderen kwam en 'Scheve Smidt' genoemd werd, komen voor op een lijst van overlevenden van de aanvallen van indianen, opgesteld in 1657 in opdracht van Van der Capellen, opgenomen in Correspondence 1654-1658, translated and edited by Charles T. Gehring, New Netherland Documents Series XII, New Netherland Research Center/New Netherland Institute, blzz. 154-156. In dezelfde lijst worden onder anderen genoemd Jan Aertsen van Heerde, Aelbert Gijssebertsen van Heerde en de weduwen van Aeren van Hengel en Jan van Oldenzaal. Zij zullen zich genoemd hebben naar de dorpen waar ze vandaan kwamen.

32 Een Engelse vertaling van de vrachtbrief, met een opsomming van de samenstelling van de lading van het schip, is opgenomen in Correspondence 1647-1653, translated and edited by Charles T. Gehring, New Netherland Documents Series XI, The Holland Society of New York, 2000, blzz. 141-143.

33 Melyn Papers, New York Deeds, The New York Historical Society, 1913, blz. 117.

34 De vrijgeleide was gedateerd 30 juni 1650. Een Engelse vertaling is opgenomen in Frank Baker, Baker Ancestry, Chicago, 1914

35 Nu Aquidneck Island, in de staat Rhode Island.

waarvan Stuyvesant had aangenomen dat het eigendom was van Melyn, en de lading werden in beslag genomen en verkocht en zowel de bemanning van het schip als Melyn zelf werden gearresteerd. Ook op enkele huizen in Nieuw Amsterdam die hij bezat werd beslag gelegd. Melyn kon na enige tijd op borgtocht vrijkomen en hij spoedde zich naar zijn eiland. Daar werd vervolgens hard gewerkt aan de bouw van huizen en schuren, geploegd en gezaaid. De opbouw van de nederzetting liep voorspoedig en de oogst was overvloedig.

Frederic Charles Stahr, Melyn handelt met indianen. Wandschildering in Staten Island Borough Hall

Dit relaas over de reis van Nieuw Nederlantsch Fortuyn is ontleend aan een brief die Melyn schreef aan de Heeren XIX³⁶. Het is daarom misschien wat gekleurd, maar er zit zeker veel waarheid in. Dat kan worden afgeleid uit het feit dat de baron Van der Capellen, die de werkelijke reder van het schip was, een beroep deed op de Staten-Generaal³⁷ en vervolgens een procedure aanspande tegen de WIC om schadevergoeding te krijgen voor het verlies van zijn ten onrechte geconfisqueerde eigendom.

Met de nederzetting van Melyn op Staaten Eylandt ging het de eerste jaren dus voorspoedig, maar het gezin Wesseling kreeg een zware slag te verwerken. Vader Jan overleed al na enkele jaren. Weduwe Elskén hertrouwde in juni 1654, en wel met Barent Andriessen uit Vreden in Westfalen³⁸, na ondertrouw op 22 mei. Op 7 maart 1655 werd een zoon van hen gedoopt, Jan Barenzen. Maar weer sloeg het noodlot toe. Stuyvesant had in september 1655 een aanval gedaan op Nieuw Zweden, ten zuidwesten van Nieuw Nederland. De Susquehannock-indianen, bondgenoten van de Zweden, voerden samen met enkele geallieerde stammen onmiddellijk een vergeldingsaanval uit op – het bij afwezigheid van Stuyvesant en zijn soldaten vrijwel onverdedigde – Nieuw Amsterdam en richtten daar een grote ravage aan. Vervolgens, op 16 september 1655, staken ze over naar Staaten Eylandt, staken daar

Susquehannock krijger

36 Melyn Papers, New York Deeds, The New York Historical Society, 1913, blzz. 109-118.

37 John Romeyn Brodhead, Documents relative to the Colonial History of the State of New-York, Albany, 1856, blzz. 528-530.

38 Net over de Nederlands-Duitse grens, ten noordoosten van Winterswijk.

alle boerderijen en andere gebouwen in brand en doodden vijftien kolonisten, onder wie een 22-jarige zoon van Melyn. De nederzetting werd daarna geheel verlaten. Deze vijandelijkheden staan bekend als de Perzikoorlog, omdat het gerucht de ronde deed dat de indianen verhaal kwamen halen wegens het doodschieten door een kolonist van een indianenvrouw (geen Susquehannock) die uit zijn boomgaard perziken wilde stelen, maar dat was geen reden voor de Susquehannock om een leger van 600 man op de been te brengen. Onder de slachtoffers op Staaten Eylandt was ook de tweede echtgenoot van Elsken, Barent Andriessen.

De rest van het gezin vertrok (alweer) naar Nieuw Amsterdam op Manhattan. Daar trouwde Elsken spoedig voor de derde maal. Thomas Franszen uit Boston, koetsier van beroep, was de bruidegom. Hun ondertrouw werd geregistreerd op 20 mei 1656. Het gezin bleef in Nieuw Amsterdam wonen. Thomas en Elsken kregen een dochter, Susanna Thomas, die op 9 april 1659 werd gedoopt. Zij werd gevolgd door een tweede dochter, Dirckje, gedoopt 25 december 1661, en een zoon, Benjamin, gedoopt 30 november 1664. Dirckje overleed jong en Benjamin werd maximaal enkele weken oud. Elsken was toen ze Benjamin kreeg rond de 45 jaar en deze bevalling werd haar noodlottig. Dit blijkt uit een verslag van de weesmeesters van Nieuw Amsterdam, gedateerd 22 december 1664. Op die dag verscheen Thomas Franszen voor hen om de erfenis van de kinderen van Elsken Jans te regelen. In leven waren toen vijf kinderen: de drie die meegekomen waren uit Vorden, te weten Hermentje, Hendrick en Dirck Wesseling, uit haar tweede huwelijk Jan Barenzen en tot slot de oudste dochter uit haar derde huwelijk, Susanna Thomas. Weduwnaar Thomas Franszen ging een week later (!) in ondertrouw met Neeltje Urbanus en aangenomen mag worden dat dit echtpaar de zorg voor de jonge kinderen op zich genomen heeft. Hoe het verder gegaan is met Hendrick Jans Wesseling en Jan Barenzen is niet bekend, behalve dat ze in 1668 hun aandeel in de nalatenschap van hun moeder door hun stiefvader uitbetaald gekregen hebben, waarvoor hem door de weesmeesters kwitantie gegeven werd. Hermentje Jans had afstand gedaan van haar erfdeel. Zij had al een uitzet gekregen. Ze was namelijk al zes jaar eerder op achttienjarige leeftijd in Nieuw Amsterdam getrouwd met Jeuriaen Janszen uit Aurich, in Oost-Friesland. Hun ondertrouwdatum was 1 juni 1658. Hermentjes naam staat in het trouwregister met de toevoeging 'van Zutphen'. Dat is ook de naam die haar broer Dirck Jans aangenomen heeft, zij het gespeld met een S. Over hem, Dirck Janse van Sutphen, en zijn nakomelingen is meer bekend. Hij trouwde met Lijsbeth Jans, dochter van Jan Jacobse en Geertje Gijsbrechts en stiefdochter van Auke Janse van Nuys. Ze gebruikte ook wel de familienaam van haar stiefvader. De trouwdatum is niet bekend, evenmin als de geboortedatum van hun eerste dochter, Elsie, maar hun tweede dochter, Hendrickje, werd op 18 december 1681 in Brooklyn gedoopt, dus het huwelijk zal eind jaren 1670 gesloten zijn. Dirck moet toen midden twintig geweest zijn. Het paar kreeg nog negen kinderen, dus elf in totaal. Het gezin vestigde zich in Nieuw Utrecht, tegenwoordig deel van de wijk Brooklyn. Dirck leefde in elk geval nog in 1702, toen hij een testament liet opstellen, en was overleden toen dit testament in 1707 werd bekrachtigd³⁹. Zijn kinderen

39 Gegevens voor deze alinea zijn ontleend aan Susan Amicucci, *Reconstructing the Ancestry of Dirck Janse Van Sutphen*, *New Netherland Connections*, Volume 6, number 3, July/August/September 2001. Ze zijn onder meer gegrond op doop- en trouwregisters van verschillende plaatsen in Nieuw Nederland en op de notulen van de Weesmeesters van Nieuw Amsterdam 1663-1668.

Subway station Sutphin Boulevard

kregen op hun beurt vele kinderen en in de Verenigde Staten wonen vandaag de dag duizenden mensen met de familienaam Sutphen of Sutphin die afstammen van deze Vordenaar. Eén van zijn nakomelingen, John H. Sutphin (1835-1907), schonk de stad New York een stuk land voor de bouw van een station van de spoorlijn naar Long Island. Naar hem is Sutphin Boulevard genoemd.

Hendrick van der Capellen had zich intussen niet laten ontmoedigen door de verwoesting van de kolonie op Staaten Eylandt in 1655. Al het volgende jaar liet hij weer een schip uitrusten en liet er een nieuwe groep kolonisten mee naar het patronaatschap brengen. Zelfs werd uit zijn naam door zijn zaakwaarnemer Lubbert Dincklage op 10 juli 1657 een overeenkomst gesloten waarbij hij het hele Staaten Eylandt (ruim 15.000 hectare) kocht van een dertiental indianenhoofdmannen. De koopprijs was tien kisten hemden, tien ellen rood geruite stof, dertig pond kruit, dertig paar sokken, twee stukken duffelse stof, enkele priemen, tien musketten, dertig ketels, groot en klein, vijfentwintig dissels, tien baren lood, vijftig bijlen, groot en klein, en enkele messen. De indianen zullen deze transactie misschien niet hebben ervaren als een overdracht van eigendom, meer als een prijs voor een niet-aanvalsverdrag, maar het toont wel aan dat de kou er uit de lucht was. De op termijn verhoopte voordelen van zijn investeringen heeft Van der Capellen niet meer kunnen genieten. Hij overleed in het najaar van 1659, ongehuwd en kinderloos en zonder ooit zelf in Nieuw Nederland geweest te zijn. Zijn executeur-testamentair, Frederik van der Capellen tot de Boedelhof, verkocht de bezittingen en rechten op Staaten Eylandt kort daarna aan de WIC, voor *f* 3.000.

Cornelis Melyn daarentegen heeft, na alle tegenwerking, rampen en teleurstellingen, de handdoek in de ring gegooid. Hij vertrok naar de Engelse kolonie New Haven en zwoer op 7 april 1657 trouw aan de Engelse Kroon. Twee jaar later keerde hij nog eenmaal terug naar Amsterdam en deed hij afstand van zijn patroonschap op Staaten Eylandt, ten gunste van de WIC. Hij ontving hiervoor een vergoeding van *f* 1.500, plus schadevergoeding voor de confiscatie door Stuyvesant van zijn huis in Nieuw Amsterdam. Ook bedong hij volledig rechtsherstel. Het land en de opstallen op Staaten Eylandt die hij zelf in gebruik had, mocht hij behouden⁴⁰. In de winter 1659-1660 maakte hij zijn laatste oversteek, terug naar New Haven, waar hij enkele jaren later overleed.

Peter Stuyvesant bleef, ondanks alle kritiek op zijn functioneren, gouverneur van de kolonie Nieuw Nederland totdat deze in 1664 door de Engelsen werd ingenomen.

40 Melyn Papers, New York Deeds, The New York Historical Society, 1913, blz. 117. Zie ook: New Netherland Papers c. 1650-1660, from the collected papers of Hans Bontemantel, director of the Amsterdam Chamber of the West India Company, held by the New York Public Library, translated by Dingman Veersteeg, edited by Martha Dickinson Shattuck, a publication of the New Netherland Research Center and the New Netherland Institute, 2011, blz. 11.

DE EERSTE BIBLIOTHEEK VAN VORDEN

CAROL JAN KLOK

Onlangs had ik inzage in een boekwerkje met de titel: *'Catalogus der lees-bibliotheek van het Departement Vorden der Maatschappij tot Nut van 't Algemeen'*. Hierin is te lezen welke literatuur en lectuur men in het midden van de negentiende eeuw in de Nutsbibliotheek van Vorden kon lenen.

Algemeen belang en volksoontwikkeling

De Maatschappij tot Nut van 't Algemeen, meestal kortweg 't Nut genoemd, is in 1784 opgericht door de doopsgezinde predikant Jan Nieuwenhuizen uit Monnickendam. Doel van het genootschap was 'de verbetering van het schoolwezen en de opvoeding der jeugd als de voornaamste grondslag ter vorming, verbetering en beschaving van den burger'. Aan het eind van de achttiende en begin van de negentiende eeuw ontstonden plaatselijke afdelingen (departementen) van 't Nut in heel Nederland en Vlaanderen. Het departement Vorden werd opgericht op 7 januari 1818 en opgeheven op 1 februari 2008, na een 190-jarig bestaan. Het maakt dan een nieuwe start als Stichting Cultuurfonds Vorden. Deze stichting stelt zich tot doel het culturele leven in de gemeente Bronckhorst te bevorderen en organiseert onder andere de KunstZondagVorden. In nabij gelegen plaatsen als Ruurlo, Zelhem, Winterswijk en Doesburg zijn nog steeds actieve Nutsafdelingen. De Vordense activiteiten van 't Nut vonden plaats in het Nutsgebouw dat op 23 november 1873 werd geopend op de plek van de inmiddels afgebroken bibliotheek aan de Dorpsstraat. In dit gebouw was vanaf het begin de Nutsbibliotheek gevestigd. Daarnaast was er ook een toneel- en bioscoopzaal.

Van 1818 tot 1873 werd samengekomen in 't Lokaal, waarschijnlijk een ruimte in de plaatselijke school. De lees-bibliotheek, die al vanaf 1818 bestond, zal daar ook zijn geweest. Dat er daarvoor nog een andere bibliotheek heeft bestaan in Vorden is niet aannemelijk.

Oudheidkundige vereniging 'Oud Vorden' bewaart de gevelsteen ter ere van de eerste steenlegging van het Nutsgebouw, evenals de notulenboeken van het bestuur en een vroegere ledenlijst van 't Nut.

In het notulenboek 1846-1856 lezen we dat vanaf 1849 voor het eerst vrouwen werden toegelaten tot de door 't Nut georganiseerde lezingen, weliswaar onder de restrictie dat 'het onderwerp der voorlezing daarvoor diende ingerigt te zijn'. Een eerste teken van vrouwenemancipatie in Vorden?

Vorden heeft vroeger een Nutskleuterschool gehad, aanvankelijk aan Het Hoge (waar nu nr. 28 is), later waar nu de notarispraktijk is gehuisvest. In het pand aan Het Hoge was ook de vroegere Nutsspaarbank; meester Schutte was na schooltijd ook kassier!

't Nut had in de loop van haar bestaan een tekenschool, zang-, gymnastiek-, blokfluit en melodicaclub en organiseerde lezingen, cursussen, excursies en filmvoorstellingen. Gedurende vele jaren werd een Nutsfloralia georganiseerd.

In de toekomst hoop ik nader in te gaan op de lange geschiedenis van 't Nut in Vorden.

Catalogus

De *Catalogus der lees-bibliotheek* is een dunne ingenaaide brochure van zakformaat met 18 bladzijden. Helaas is de catalogus niet gedateerd, maar uit onderzoek (zie onder) blijkt dat deze stamt uit het midden van de negentiende eeuw.

De catalogus was indertijd te koop voor '20 Cents' en zal bij de leden van de bibliotheek thuis zijn bewaard. De oplage was waarschijnlijk niet groot. Of er lidmaatschapsgeld voor het lenen van boeken moest worden betaald, is niet duidelijk.

De catalogus opent met het reglement ('voorwaarden van lening') betreffende het uitlenen van de boeken. De bibliotheek was twee keer per maand geopend, op de eerste en derde zondag (!) van de maand, 'des namiddags ten vijf uur in de kamer der bibliotheek'. De 'Commissarissen' (bestuursleden) waren dan aanwezig om boeken uit te lenen en in te nemen.

Elk lid van het departement mocht één boek lenen en moest dat twee weken later terugbrengen. Zij die buiten het dorp woonden, mochten twee boeken meenemen en ze vier zondagen later terugbrengen. De aangehouden leessnelheid was dus twee weken per boek.

Boeken moesten persoonlijk worden afgehaald, dan wel op schriftelijk verzoek van een ander. Men kon de leentermijn verlengen, maar als iemand anders had aangegeven het boek ook te willen lezen, kon dit maar één keer.

De lener moest het boek 'zindelijk bewaren', en als het kwijtraakte of 'geheel geschonden' was, moest hij voor een nieuw exemplaar zorgen. Degene die zich niet aan de voorwaarden hield, kon door 'de Commissarissen het gebruik van de bibliotheek een tijdlang worden ontzegd'.

Bibliotheekbestand

In de eerste plaats kon men in de catalogus kiezen uit 161 boekwerken, 36 van klein formaat (*klein octavo*), de rest was groter (*groot octavo*). Voor een klein deel ging het om ingebonden jaargangen van tijdschriften, waaronder natuurlijk het *Weekblad tot Nut van 't Algemeen*, maar ook *De Volksbode*, *Leeskabinet* en *Europa*. Het ging hier om algemeen in ons land uitgegeven literatuur en lectuur.

De schrijvers van de boeken worden in de catalogus zonder initialen vermeld en titels zijn afgekort. Er is geen indeling op alfabet of naar genre gemaakt, alles staat door elkaar. Plaats, drukker en datum van verschijnen van de boeken worden niet vermeld, zie bijvoorbeeld: *56 Watts*, *Oefening van 't verstand*. Kennelijk was het budget voor de uitgave beperkt en mocht het niet te veel papier kosten.

Daarnaast kon men kiezen uit boeken die door 't Nut zelf waren uitgegeven. Dit betrof *Prijsverhandelingen*, *Schoolwezen*, *Mengelingen* en tot slot *Redevoeringen*. Ik kom daar hieronder op terug.

Met behulp van het internet heb ik een klein deel van de schrijvers, uitgevers, titels en verschijningsdata getraceerd. Slechts enkele schrijvers en titels gaven directe herkenning.

De catalogus bevat achterin een lijst met *Nieuwe Verzamelingen*, kennelijk betrof dat de laatst aangeschafte boeken. De verschijningsdata van deze boeken variëren van 1836 tot 1847, waardoor ik geneigd ben te stellen dat de catalogus in of niet lang na 1847 gedrukt moet zijn. Mogelijk verscheen er zo om de tien jaar een nieuwe editie.

De boeken

Dan iets over de inhoud van de boeken in het eerste deel van de catalogus. We komen nogal wat dichtwerken tegen. Natuurlijk die van Staring, van de Wildenborch, maar ook van ene 'vrouwe C.P.', waar Catharina Pietersdochter de Wilde achter bleek schuil te gaan. In haar tijd mochten vrouwen niet schrijven over godsdienstige zaken, vandaar alleen haar initialen.

In ieder geval drie, mogelijk vier werken van de bekende Ds. Martinet uit Zutphen (bij *Historie der Wereld* wordt zijn naam niet vermeld) waren in de bibliotheek aanwezig, met ook zijn beroemde 4-delige *Katechismus der Natuur*. De kinderversie van deze uitgave ontbrak echter. Kinderboeken zien we overigens nauwelijks in de catalogus, zij bestonden in die tijd vrijwel niet. Een *Bijbel voor de jeugd* en *Avondstonden voor de jeugd* waren er wel.

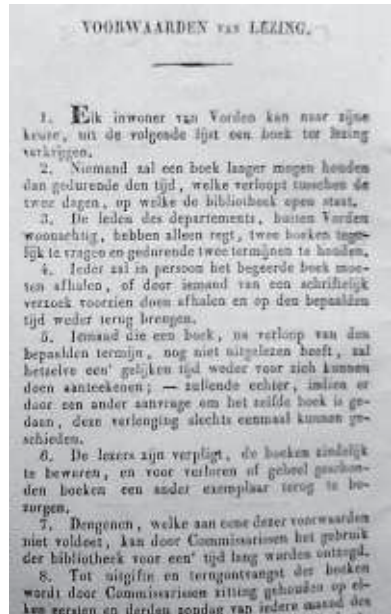
We tellen nogal wat reisbeschrijvingen, vooral over reizen in het buitenland (langs de Rijn, Zwitserland, Finland, China, Turkije etc.). Het zal voor de meeste lezers wel bij genieten op papier zijn gebleven.

Intrigerend zijn titels als: *Reisontmoetingen van Joachim Polsbroekerwoud en zijne vrienden* en *Historie van mej. Wildschut*, deze laatste in maar liefst zes delen!

Op medisch gebied zien we onder andere een *Verhandeling over dronkenschap*, welke mogelijk is geschreven door Dr. J.N. Ramaer uit Zutphen. Deze in het Krankzinnigengesticht aldaar werkende arts liet in 1852 een boekje met de titel *Dronkenschap en Krankzinnigheid* verschijnen naar aanleiding van zijn lezing over dat onderwerp voor 't Nut in Zutphen. Mogelijk hield hij de lezing ook in Vorden en schafte men zijn boekje daarna aan.

Andere medische titels zijn onder andere: *Over de geoorlooftheid van inëntingen*, *Veeartsenijkunde* en *Jenever erger dan Cholera*.

Frequent treffen we boeken aan over geschiedenis, aardrijkskunde, godsdienst, wetenschap (*Verhandeling over de komeet van Halleij*) en koningshuis (*Leven van de*

Prins van Oranje). Het valt op dat veel schrijvers predikant zijn.

Ook vertaalde buitenlandse literatuur is er, bijvoorbeeld van Charles Dickens (*De Klok van mr. Humphreij*).

Ontspannende romanliteratuur komen we weinig tegen, al zullen *De poedel op reis om zijn heer te zoeken* en *De twee schoenmakers*, beide zonder naam van de schrijver, wel aan die omschrijving voldoen.

Het meest zien we algemeen christelijke, ‘zedekundige’, opvoedende, voorlichtende en vormende lectuur. Dit geheel in overeenstemming met de doelstellingen van ‘t Nut.

Prijsverhandelingen, Schoolwezen, Mengelingen en Redevoeringen

Zoals hierboven vermeld, beschikte de bibliotheek ook over door ‘t Nut zelf uitgegeven werken. Dat betrof zo’n 85 titels. In de eerste plaats waren er de *Prijsverhandelingen*. ‘t Nut schreef jaarlijks een landelijke prijsvraag uit om een opstel/essay te schrijven over een opgegeven onderwerp. De winnaar kreeg een erепенning en de inzending werd door ‘t Nut uitgegeven en verspreid over haar bibliotheken. Zwaarwichtige titels komen in de catalogus voorbij, zoals *Over het bestaan van God*, maar ook lichtvoetiger als *Over het spel* en *Nut der insecten*.

Voor de inzending van *De drie gebroeders Belesteyn* kreeg in 1822 ene Messcher de ereprijs op de vraag: ‘waarin is het misdadige, of dikwijls belagchelike, dikwerf zeer schadelijke, van de zucht tot eene ontijdige standsverwisseling gelegen?’ Ga er maar aanstaan!

Onder de rubriek *Schoolwezen* komen we boeken als *Gezondheidslessen voor kinderen*, *Over het oefenen van het geheugen* en *Handboek voor ouders* tegen. Het blijkt hier niet om schoolboeken te gaan maar meer educatieve werken.

Bij *Mengelingen* zien we onze tegenwoordige afdeling ‘Varia’ met onder andere *Volksliedjes*, *Morgenslokje* en *Het spel en de wellust*.

Tot slot zijn er nog een aantal *Redevoeringen* zonder nadere toelichting. Het betreft hier waarschijnlijk in druk verschenen lezingen die voor ‘t Nut waren gehouden.

Was er maar een tijdcapsule waarmee we op een goedgekozen zondagmiddag om 5 uur nog eens de bibliotheek binnen zouden kunnen lopen. En de ‘Commissarissen’ op een doordeweekse dag onze bieb aan de Raadhuisstraat. Ik denk dat laatstgenoemden meer versted zouden staan dan wij...

Bronnen

- de catalogus is in te zien in de Atheneumbibliotheek te Deventer, www.atheneumbibliotheek.nl, een kopie bevindt zich in het archief van ‘Oud Vorden’.
- J. van den Broek, *Kent u ze nog... de Vordenaren*, Zaltbommel, 1985.
- Carol Jan Klok, *Zutphens eerste zielendokter: Dr. J.N. Ramaer*, Zutphen, Tijdschrift over de historie van Zutphen en omgeving, 2015-1
- www.nutalgemeen.nl
- www.oudvorden.nl
- www.biografischportaal.nl
- www.antiqubook.nl
- www.cultuurfondsvorden.nl

WAAROM ER IN 1890 EEN NIEUW SUIDERAS IN VIERAKKER IS GEBOUWD

JAN HARENBERG

Voorgevel van het Suideras vóór de afbraak in 1892.

In 1811 werd het Suideras door de erven Van Heeckeren te koop aangeboden. Het werd gekocht door Judocus Henricus Antonius Josephus Joannes baron van der Heyden van Baak, die ook nog eigenaar was van Luynhorst te Didam, Leemkuyl te Hengelo (Gld), Doornenburg bij Bemmelen en Oud-Kell te

Het nieuwe huis in aanbouw. Links nog een gedeelte van het oude huis.

Voorgevel van het nieuwe huis met het bordes.

Angerlo. Het Suideras, dat grensde aan het landgoed Baak, bestemde hij voor zijn zoon Clemens Fredericus Wilhelmus. Bij de aankoop verkeerde het kasteel in niet al te beste staat, een feit dat zich later zou wreken, hoewel Clemens er gedurende een jaar allerlei verbeteringen liet aanbrengen.

De veranderde toegang met lagere stoep.

Tijdens een novemberstorm in 1889 werd een zolderraam van het oude huis uitgerukt. De timmerman, die met het herstel werd belast constateerde dat door het gebeurde het gehele dak ontzet was en wel vernieuwd moest worden. Daartoe werd door de toenmalige eigenaresse, Johanna Maria barones van Voorst tot Voorst, douairière van Alexander Amandus Josephus Canisius baron van der Heyden besloten. De timmerman mat alle benodigde balken en planken op, die besteld werden en op maat gezaagd bij de houthandel en stoomzagerij Ketjen & Van Roekel, te Zutphen (toen gelegen op de hoek Emmerikseweg en Gerard Doustraat). Na aflevering werden de materialen op het grasveld neergevleid.

Bij de afbraak van het dak bleek echter het muurwerk zo slecht te zijn dat ook de tweede verdieping zou moeten worden vernieuwd. Toen ook nog geconstateerd werd dat de fundamenteën in een bijzonder slechte staat verkeerden, moet mevrouw Van der Heyden uitgeroepen hebben: *Maar dan kan ik net zo goed een nieuw kasteel laten bouwen!*

De voorgevel, tegenwoordige toestand.

De achtergevel, tegenwoordige toestand.

Daartoe werd dan ook besloten en het nieuwe huis zou aan de overkant van de vijver vrijrijzen. Als architect werd G.A. Ebbers benoemd. Die was toch al in de buurt bezig als uitvoerend architect van de door Alfred Tepe ontworpen Sint Martinuskerk te Baak, die in 1890 gereed kwam.

Ebbers ontwierp een huis in een rijke Neo-renaïssancestijl, een stijl die toen in feite al uit de mode was. Hem werd trouwens wel medegedeeld dat het dak al klaar was, dat wil zeggen dat de vorm al bepaald was omdat de materialen al aanwezig waren, zodat de plattegrond van het nieuwe huis dezelfde moest worden als die van het af te breken huis. Dit is de enige overeenkomst met het oude huis, dat een heel ander uiterlijk had, zoals de foto's laten zien.

Het huis bevat veel ornamenten, uitgevoerd in zandsteen, vooral aan de trapgevels en de smeedijzeren versiering op de daknok. Voorts kreeg het huis een ingang, bekroond met een spitsje en er verrees twee torens, waarvan er één op de begane grond werd voorzien van een houten waranda.

Het oude koetshuis bleef staan, alleen moest er een brug naar toe worden gebouwd.

Het ontwerp van Ebbers is niet geheel ongeschonden gebleven. Hij had een nogal hoog bordes als toegang ontworpen. Mevrouw Van der Heyden zou op een kwade dag daarvan afgevallen zijn en toen zou zij besloten hebben om dat bordes te laten vervallen en te laten vervangen door een lage stoep. Dit feit werd verteld door een Van Voorst tot Voorst, een familielid van haar, maar dit verhaal werd door haar kleindochter categorisch ontkend. Een douairière valt toch niet zo maar van een bordes?

Maar omdat het veel hogere bordes plaats maakte voor een lage stoep van drie treden, moest de grond voor het huis flink opgehoogd worden, waardoor de ramen van het souterrain beneden het maaiveld kwamen en daardoor vrijwel onzichtbaar werden en het huis nu veel lager lijkt.

Het onderstaande opgravingsverslag werd ons aangereikt door de heer Harmjan Warringa

VERBORGEN KOPER

SICCO SIEGERS

Het is juni 1941, de oorlog in Europa is volop aan de gang. De Duitsers, die al veel overwinningen hebben geboekt, zijn nog volop in de strijd verwickeld. Er ontstaat daardoor een toenemende behoefte aan grondstoffen voor hun oorlogsindustrie.

De behoefte wordt zo sterk dat de Duitse bezetter het Nederlandse volk onder druk zet om ook een inspanning te leveren. Iedereen wordt verplicht de huiselijke voorwerpen in te leveren die zijn gemaakt van, voor de oorlogsindustrie belangrijke, metalen. Je moet dan denken aan koper, brons, messing, tin, nikkel en lood. En veel mensen hebben wel ergens een koperen kan of een tinnen vaas staan. Tja die moet worden ingeleverd.

Vanaf eind 1942 wordt de behoefte van de bezetter aan grondstoffen zelfs zo sterk dat het ontvaard in een roofzucht die zelfs de klokken in de kerktorens niet ongemoeid laat. Dit roept veel irritatie en boosheid op bij de bevolking.

Veel van de spullen die mensen thuis hebben worden, na het afkondigen van de maatregel in 1941, volgzzaam ingeleverd. Maar er ontstaat ook klein verzet dat zich uit in het ontduiken van deze dwangmaatregel.

Het idee om dat prachtige familiekoper af te staan zit ook de (in 1942) bijna 80-jarige Anton Lichtenberg uit de Achterhoekse buurtschap Linde niet lekker.

De schrijver van dit artikel vormt samen met zijn vriend een koppel amateur metaal-detectoristen. Zij zijn regelmatig samen op pad om te zoeken, bijvoorbeeld op akkers, waarbij zij van tevoren toestemming aan de boer vragen. Zo kwamen zij bij het terrein aan de Lindeseweg waar door hen allerlei munten knopen, scherven en kogels werden gevonden.

Een jaar of acht geleden zijn zij als vrijwilligers betrokken geraakt bij de Archeologische Dienst van de gemeente Zutphen waar ze helpen om metaal-vondsten te doen tijdens de verschillende opgravingen. In 2013 had Sicco het geluk dat hij de vondst (op de Houtmarkt) van het oudste horloge van Noord Europa op zijn conto mocht schrijven. Het betrof een z.g quadrans, een meetinstrument van Arabische origine uit 1300.

Harmjan Warringa

Hij overlegt met zijn schoondochter Anna en besluit zich te onttrekken aan de maatregel. Hij verstopt het koperwerk in een bosje dat zich achter hun afgelegen boerderij bevindt. Zo weet hij te voorkomen dat dit familiebezit wordt ingezet voor de Duitse strijd. Het plan slaagt en het koperwerk blijft ongemoeid.

Dan is de oorlog voorbij. Anton is inmiddels al overleden (1944), maar de familie weet van zijn actie en wil graag het koper weer terug vinden. De schoondochter weet echter niet meer precies de juiste plek aan te duiden. De kleindochter weet nog

wel waar het ongeveer moet zijn. De familie zoekt de bewuste plek af, maar hoewel men uitgebreid speurt en zelfs een flink stuk bos omzet, wordt het koper niet gevonden.

In latere jaren wordt een deel van het bosje herbeplant en lijkt de kans verkeken ooit nog het familiekoper te vinden.

Maar het verhaal, inmiddels haast een familielegende, blijft levend en steekt af en toe de kop op. Zomaar op een verjaardag of tijdens de koffie, als een herinnering wordt opgehaald.

Er moeten twee koperen ketels en een bloempot zijn verborgen, verpakt in een jutezak en begraven opzij van het pad dat vanuit de boerderij richting de velden loopt.

De nieuwe bewoners van Het Waarle, de fam. Warringa, krijgen het verhaal ook te horen van de Lichtenbergs.

Het is nazomer 2009, bijna 70 jaar later.

Dinant Wilgenhof fietst langs de boerderij en ziet dat de grond ernaast door de natuurbeheerder is afgegraven om oude plantengroei nieuwe kansen te bieden. Het valt hem op dat er op de nog kale grond allerlei scherven verspreid liggen. Hij besluit mij, zijn vriend, op te bellen omdat hij weet dat ik geïnteresseerd ben in dat soort zaken. Hij stelt mij voor om samen die plek eens nader te gaan bekijken. Dat is niet aan dovemansoren gezegd en al gauw zijn Dinant en ik samen op die plek bezig scherven te verzamelen. Een archeoloog die ik ken bekijkt later het materiaal. Hij geeft aan dat er o.a. ook middeleeuws aardewerk tussen zit. De volgende actie is dan om met zoekvriend Erik, beiden gewapend met een detector, op pad te gaan naar deze plek. Op het afgegraven terrein doen we allerlei vondsten zoals duitjes, een gespje, een horlogesleuteltje, een jeton (15^e eeuwse rekenmunt), diverse loden kogels en een uniformknoop. We melden de vondsten aan de regionale archeoloog en stellen het meeste ervan in de naastgelegen boerderij.

Het jaar erop zijn er nog wat contacten met de Warringa's en vindt er een nieuwe kleine zoekactie plaats. Dan wordt onder de koffie het verhaal verteld van het verborgen koper van de vorige bewoners. We worden direct heel enthousiast. We besluiten om een zoekdag te organiseren, wie weet kunnen we die koperschat vinden. Een kwestie van afspraken maken, en dan in november 2010 is het zover.

Tegen 10 uur rijden Erik en ik naar de boerderij van de Warringa's. Daar horen we waar we ongeveer moeten gaan zoeken en gaan we direct aan de slag met onze detectors. We

denken even na over onze aanpak en besluiten om het bosje systematisch af te zoeken. Al gauw kom ik erachter dat het bosje eigenlijk een bos is. Er zijn dus heel wat vierkante meters af te zoeken. Er zijn delen met vrij oude bomen, maar ook hele stukken waarop vrij nieuwe aanwas of aanplant staat. We struinen met onze piepstokken door het bladerdek en haken af en toe vast in de takken met onze jas of het snoer van onze koptelefoon. Heel soms horen we een piepje, maar we weten dat zo'n minuscuul signaaltje niet van onze buit kan komen. Dan opeens hoor ik een stevige piep. Gauw duw ik de bladeren opzij, graaf een gat. Maar helaas, ik stuit op wat blijkt een stuk van een scharnier te zijn. We zoeken door en even later heeft Erik in de bosrand een pracht van een piep. Enthousiast gooien we de detectors aan de kant en gaan aan de slag. Dit móet het zijn, zo'n mooi rond geluid, dat kán niet missen! Maar helaas, na enig graven diept Erik toch wat anders op: een hakbijl, ideaal voor het ontkoppen van de plaatselijke hennen, maar het is niet wat we zoeken. Evengoed toch een leuke vondst.

We zoeken door en na enige tijd bedenk ik me dat het vinden van zo'n koperschat toch ook haast onmogelijk is. Ik zie ons al de komende uren vruchteloos rondwalen in dit naar mijn gevoel steeds groter wordende bosperceel. Wellicht hebben we de buit al gemist en zoeken nu eindeloos door op nuttelose stukken. Niet te veel nadenken, spreek ik mezelf toe, gewoon stug en systematisch doorzoeken.

Weer trekken we naast elkaar onze baantjes door het bos. We lopen tussen wat jonge boompjes door. Hier kan het niet liggen, denk ik. Bomen zijn na 70 jaar toch wel wat dikker dunkt me. Zou ik niet veel meer langs de bosrand moeten zoeken? Dan opeens, onverwacht, hoor ik een hevige piep die zich over een bredere plek laat horen. Ik roep Erik

Tot voor kort werd een vondst archeologisch genoemd als zij langer dan 50 jaar in de grond zat. Inmiddels heeft men deze grens losgelaten omdat ook recentere geschiedenis van cultuurhistorisch belang kan zijn om te bewaren. Er is geen ‘minimum-ouderdom’ voor cultuurhistorie. In dat licht moet de vondst van het familie koper worden gezien. Als een stille getuige van een duistere episode in Europa. Het is waarschijnlijk dat er nog heel wat familie koper onder de grond ligt in Nederland.

erbij en ook hij raakt opgewonden: dit kan het zijn! Voorzichtig gaan we aan het graven. Er zitten wat boomwortels in de weg die we voorzichtig met de schop weghakken. Op een diepte van zo’n 40 à 50 centimeter doemt een wat scheef liggende ronde cirkel op, het lijkt een blik of zoiets. Is het niet iets gevaarlijks?

Voorzichtig controleren we daarom of het geen bom is. Omdat ik onlangs nog een Duitse brisantgranaat onder de schotel heb gehad ben ik toch wat voorzichtig. Erik is dat ook. We poetsen wat zand weg en graven er wat omheen. Tot onze verrassing zien we ineens dat er naast de koperen cirkel nog wat ligt. Na wat weggraven en borstelen van zand zien we ineens wat het is: een carbidlantaarn! Hé, daar hadden we toch niets over gehoord?? Is dit dan wel dé koperschat waar we naar op zoek zijn?

We leggen de vondsten nog iets verder bloot en halen de huidige bewoner van de boerderij erbij. Hij is blij verrast met het snelle resultaat want hij had er toch wel mee gezeten dat hij ons zonder al te veel concrete aanwijzingen letterlijk het bos had ingestuurd. En nu opeens zo’n geweldige leuk resultaat!

Even later bellen we met de kleindochter die het verhaal levend heeft gehouden. Zij woont helaas te ver weg om meteen te kunnen komen. Maar ze wacht met spanning op het vervolgtelefoontje met de concrete melding van al het gevondene. En, de carbidlantaarn, ja, dat zou goed kunnen. Die is van opa Anton zelf geweest! Wat een leuke vondst!

We maken vervolgens voorzichtig de koperen cirkel verder vrij; het blijkt de onderkant van een ketel te zijn. De eer is nu aan mij om deze te lichten. Even later houd ik de ketel met deksel er nog op in mijn handen. De ketel blijkt behoorlijk aangetast, de knop van het deksel is helemaal verteerd. Maar wat wil je na bijna 70 jaar. De tuit zit er trouwens nog stevig aan en de patina is fraai groen. Even later hebben de volgende ketel boven de grond. Restanten van de jutezak zijn, duidelijk zichtbaar, op de buitenzijde van de ketel vastgedrukt. Helaas is het hengel gebroken.

De overlevering is bijna correct. Een grote en een kleine ketel begraven in een jutezak. Alleen de bloempot is er niet maar in plaats daarvan vinden we een carbidlantaarn.

Nadat deze drie voorwerpen zijn gelicht, controleren we de kuil en de directe omgeving. Er zou heel goed nog meer kunnen liggen. Maar dat blijkt niet het geval.

De vondsten zullen worden gereinigd en enigszins geconserveerd en teruggezet worden op een mooi plekje in de boerderij. Als je nadenkt over de waarde van de vondsten, kom je tot de conclusie dat het gevonden materiaal op zich bijna niets waard is en bovendien zwaar is aangetast. Maar wat is het mooi dat je de geschiedenis zo boven de grond haalt en als het ware teruggeeft aan de betrokkenen. Dat is ook de échte waarde van deze koperschat. Want wat is de familie Lichtenberg blij met deze, na bijna 70 jaar, teruggevonden familieschat. Het is voor hen ook echt een schat met kostbare herinneringen. En voor ons daardoor een eveneens kostbaar avontuur, rechtstreeks uit een waar gebeurd jongensboek.

VAN DE REDACTIE

AANVULLINGEN EN OPMERKINGEN OP HET ARTIKEL VAN GEURT HHARMSSEN IN DE VORDENSE KRONYCK 2014- 2

1. Gevolg gevend aan de oproep in de laatste Kronyck heeft Dick J. Somsen uit Zwolle onderstaand aanvullende informatie verstrekt waarvoor veel dank.

a. onderwijzerswoning Radstake: het gezin Radstake bestond uit vader en moeder, oudste dochter Fredie, zoon Henk en jongste kind Marty, een dochter.

b. volgende onderwijzerswoning (Schoolstraat A242): op 17 april 1940 vestigde hier de familie D.J. Somsen zich, komende van Aalten. Zij woonden hier tot 1950 en vertrokken naar Doetinchem. In die periode woonde de onderwijzersfamilie Fokkens aan de Dorpsstraat, schuin tegenover Hotel Bakker. Na vertrek van Fokkens was er een tandartspraktijk gevestigd.

c. Tijdens WOII is de woning van Kranenburg gevorderd/in bezit genomen door de bezetter die er een Schreibstube in vestigde. De militairen maakten deel uit van de militairen die in de school op het Hoge waren ingekwartierd. De familie Kranenburg woonde er toen niet meer.

2. Van mevr. Netty Koop ontvingen wij nog de volgende toevoegingen.

Gerrit Koop, mijn man, is op Het Hoge, hoek Smidsstraat geboren op 13 maart 1927 en heeft er tot zijn zesde jaar gewoond. Gerrit heeft daar dus leren lopen. Pa Koop werkte bij Ome Gert van Wesselink aan de overkant en tante Hentje. Rik de Gruyter woont nu daar. Maar er woonde ook een fam. Kosse. Ik kan me Mia en Leo herinneren. Mia kon heel mooi zingen en trad wel eens op als Mia de Costa. Verder waren er bij Krauts 2 zonen Henk en Theo en de drie meisjes Marietje, Nellie en Annie.

3. Van mevr. D. (Dina) Verkerk ontvingen we onderstaande toevoegingen.

In het laatste boekje van de Vordense Kronyck las ik over Het Hoge en de mensen die er toen woonden, o.a. de fam. Schut. Daar kwam ik wel eens om een boodschap over te brengen van mijn Opoe die bij ons in huis was. Uit school kon ik er zo even langs gaan. Dan kreeg ik een kopje thee en praatten we wat. Ik noemde ze dan ook tante Schut. Ze had vier dochters en haar man was timmerman. Die heb ik nooit gekend, of was hij al overleden? De twee oudste dochters waren al getrouwd, één woonde in Lochem en de andere Warnsveld. De derde dochter heette Hanny. Er was ook een meisje dat was Jaantje. Hanny was wat ouder dan ik.

Ze verzamelde wat kinderen en vroeg of ik meeging naar De Boggelaar. Dat was een feest. Een prachtige rozentuin en om te spelen waren er schommels en ook een kettingbrug. Die hing soms wel eens in het water en dat vond ik eng. Een andere keer was het wel droog. Er waren ook lachspiegels en een vijver met goudvissen, heel veel bloemen en planten en mooie lanen om het moois te bekijken. Misschien zijn er nog mensen die meer weten van de prachtige tuin bij De Boggelaar, dan hoor ik het wel.

ONS JAARLIJKSE REISJE

Om 9 uur, zoals afgesproken, vertrokken wij uit Vorden, dit jaar voor een tochtje naar onze oosterburen en wel naar het Textielmuseum in Bocholt. We waren met 21 leden, niet met zo'n grote groep als wij gewend waren op ons jaarlijkse reisje. Niettemin een goedgegemust gezelschap.

Anderhalf uur later konden wij ons, na de koffie in het restaurant van het museum, al voor de ochtendexcursie aansluiten bij mw. Rita Umme die ons deze dag zou begeleiden.

In bewonderenswaardig goed Nederlands loodste zij ons langs de prachtige oude en minder oude weefgetouwen, in een veelheid aan soorten en maten, door het zeer uitgebreide Weverij-museum. Diverse nog perfect functionerende machines werden op deskundige wijze door haar compagnon voor ons in werking gesteld. Nu weet ik eindelijk hoe die ons zo welbekende geblokte theedoeken en de damast tafellakens tot stand komen.

Overigens niet na ons eerst nog door het *Krafthaus* te hebben gevoerd, met de indrukwekkende stoommachine en het bijbehorende imposante raderwerk dat de vele weefgetouwen destijds heeft aangedreven.

Na de uitstekend verzorgde warme lunch om dit alles nog even te laten bezinken, begaven wij ons te voet naar het nabij gelegen historische spinnerij-complex. Ooit was dit onderdeel van het bedrijf van Herding, met in haar glorie-dagen ca. 10.000 werknemers. Het was eertijds de grootste textiel-fabriek in deze regio, met een weverij en een spinnerij. Ook dit alles, zoals in ons eigen Twente, nu verleden tijd, maar door het *Landschaftsverband*

Westfalen-Lippe letterlijk herschapen en gepresenteerd in de vorm van een 'natuurgetrouw', inclusief de originele machines, nagebouwd fabrieksgebouw. En dat alles ter behoud van dit belangrijke stuk industrieel erfgoed en ter 'leringe ende vermaeck' voor nakomende generaties. In één woord samengevat: bewonderenswaardig.

ons, denk ik, verwachtten, een 'modeshow'. Op de gehele beneden-etage was namelijk een bijzonder functioneel ingerichte en evenzo indrukwekkende tentoonstelling ingericht. Men wordt hier gevoerd langs van alles wat betreft kledij en mode en geschreven en ongeschreven kledijvoorschriften tijdens die donkere nationaal-socialistische periode. We werden hier geconfronteerd met een, voor mij althans, onbekende sociale en nog strengere controle door het Nationaal-socialistische regiem, zelfs op de alledaagse kledij en wat dit voor de Duitse bevolking destijds heeft betekend. De wijze waarop Rita zeer bekwaam en, begrijpelijk, nu in haar moedertaal, deze historisch belangrijke, maar toch ook gevoelige aspecten van die tijd belichtte, dwong ons aller bewondering af. Dit alles had zij nimmer beter dan in haar moedertaal aan ons kunnen over brengen.

De tentoonstelling omvat een uitgebreide en prachtig vormgegeven presentatie van de kledij en bijbehorende *Aufschmuck* gedragen door de diverse lagen en leeftijdsgroepen

van de Duitse bevolking gedurende het gehele nationaal-socialistische tijdperk. Interessant is ook dat praktisch alle gepresenteerde kledij originele stukken betreft.

De als sluitstuk van de presentatie tentoongestelde letterlijk 'omgebouwde' karakteristieke kledij van de *Hitlerjugend* en zelfs van militaire nazi-uniformen, naar kledij met kenmerken conform de kledij van de geallieerden, maakt deze expositie echt compleet.

En zo was ook ons jaarlijkse uitstapje, zoals gebruikelijk, ook dit jaar weer bijzonder interessant en leerzaam.

Dank aan onze mede-bestuursleden Henk en Rob, die dit voor ons hadden georganiseerd.

(Hennie Rossel)

INHOUDSOPGAVE

<i>Inhoud</i>		<i>pag.</i>
Van de voorzitter		2
Verenigingsnieuws		3
Vordenaren in de wereld van Peter Stuyvesant	<i>A.C.J. Viersen</i>	6
De eerste bibliotheek van Vorden	<i>Carol Jan Klok</i>	18
Waarom er in 1890 een nieuw Suideras in Vierakker is gebouwd	<i>Jan Harenberg</i>	22
Verborgten Koper	<i>Sicco Siegers</i>	25
Van de redactie		29
Ons jaarlijkse reisje		30